

preur te voorschijn als een koele, rationele geleerde die bij de weerlegging van de 'dwalingen van de joden' geen enkele emotie kende. Maar was hij werkelijk alleen maar die kille intellectueel? De feiten die Van Rooden wel meedeelt, wekken het vermoeden dat menselijke gevoelens L'Empereur niet vreemd zijn geweest. Neem bijvoorbeeld zijn persoonlijke verhouding met zijn leerling Johan Braun. Van Rooden doet die relatie in drie zinnen af, waarin de mededeling dat Braun achtereenvolgens Waals predikant en hoogleraar in Nijmegen werd onjuist is: Braun of Jean Brun, volgde in Nijmegen in 1661 de wegens overspel met een trommelslagersvrouw uit stad en schependom verbannen Guillaume Soudan in beide functies tegelijk op, zij het dat zijn leeropdracht aan de Academie een andere was. L'Empereur leerde Braun, die een vluchteling uit de Palts was, op een Leids koopmanskantoor kennen en nam de jongeman in zijn huis op. Hij handelde daarmee conform de code van zijn stand en ontfermde zich over een buiten zijn schuld in moeilijke omstandigheden terechtgekomen burgemeesterszoon, maar doe je zoiets alleen maar op grond van verstandelijke overwegingen?

Als het op standsgevoelens aankwam, was L'Empereur een kind van zijn tijd. Van Rooden wijst op de belangstelling voor de afkomst van zijn familie, signaleert het opduiken van de dubbele naam en onderstreept L'Empereurs verlangen naar een hogere maatschappelijke positie. Het zou niet hebben misstaan als de schrijver daarbij had opgemerkt hoezeer dit alles paste in de maatschappij van de zeventiende-eeuwse Republiek die steeds meer een 'samenleving in de ban van de aristocratie' werd.

Omdat ik me moeilijk kan voorstellen dat L'Empereurs intellectuele werk niets te maken zou hebben gehad met zijn doen en laten in de Hollandse samenleving, zou ik ook over zijn economische activiteiten meer willen weten. De schrijver deelt mee dat L'Empereur met verwanten in de suikerhandel participeerde en als adviseur van Johan Maurits van Nassau optrad. Ook dat hij in die branche joodse handelaren moet hebben ontmoet. Hij voegt daaraan toe, dat daarvan in zijn werk niets is terug te vinden. Maar is het dan niet curieus dat, terwijl Voetius in Utrecht zijn colleges over het jodendom gebruikte om tegen de te grote vrijheid van de joden in de Republiek te protesteren, L'Empereur zich van zulke uitspraken onthield?

Van Roodens proefschrift is een belangwekkende bijdrage tot de kennis van de zeventiende-eeuwse bijbelwetenschap en rabbinica, maar ik had graag ook Constantijn L'Empereur wat beter leren kennen.

G. Groenhuis

J. Smit, *De grootmeester van woord- en snarenspeel. Het leven van Constantijn Huygens 1596-1687* (Den Haag: Nijhoff, 1980, 303 blz., f37,50, ISBN 90 247 2232 2); H. A. Hofman, *Constantijn Huygens (1596-1687). Een christelijk-humanistisch bourgeois-gentilhomme in dienst van het Oranjehuis* (Dissertatie Utrecht, Studia historica VII; Utrecht: Hes Publishers, 1983, 363 blz., f65,-, ISBN 90 6194 443 0).

Het beschrijven van het hele leven van Constantijn Huygens (1596-1687) is een niet geringe opgave. Over Huygens zijn veel feiten mee te delen omdat hij hoogbejaard is geworden en omdat hij vanaf 1620 tot aan zijn dood toe actief is gebleven in zijn ambten. Bovendien had hij een wel zeer ruime belangstelling en vele vrijetijdsbestedingen: hij was een zeer verdienstelijk dichter en musicus, hield zich actief met

architectuur bezig, onderhield contacten met beeldende kunstenaars, theologen en filosofen, verzamelde curiosa — zo'n 900 doosjes vol — en had een flink vermogen, huizen en andere bezittingen te beheren.

De inmiddels overleden neerlandicus Jacob Smit, emeritus professor aan de universiteit van Melbourne, schrijft in het Woord Vooraf van zijn boek over Huygens, zich van de zwaarte van zijn onderwerp bewust te zijn. Hij beoogt echter geen volledigheid en wil alleen bekende feiten uit Huygens' leven vermelden 'die licht werpen op zijn karakter en de ontwikkeling daarvan'. Voor een complete Huygensbiografie zal, aldus Smit, iemand veertig jaar van zijn leven moeten geven. Desondanks heeft onze auteur wel een grote pretentie: hij heeft zich 'erop toegelegd de werkelijke Huygens te benaderen'. Zijn boek is chronologisch van opzet, met vlotte pen geschreven. Het vertoont zekere trekken van de biografische traditie der Angelsaksische landen waar Smit lange tijd heeft gewerkt. Het biedt inderdaad veel wetenswaardigheden over het leven van een interessant man. Maar daarmee zijn de belangrijkste positieve kanten van deze biografie eigenlijk wel genoemd.

Lezing en herlezing van Smits boek laten namelijk vooral een onvoldaan gevoel achter. Het streven naar een overzicht van dit lange leven heeft de auteur voortdurend in allerlei bekende vallen doen trappen. In de eerste plaats is daar de val van de opsomming: ongelijksoortige gebeurtenissen worden maar aan elkaar geregen zonder veel redenering. In de tweede plaats de val der oppervlakkigheid: veel feiten zijn zonder achtergrondinformatie opgenomen. In de derde plaats de val der onevenwichtigheid. Tegen deze laatste val heeft Smit zich weliswaar geprobeerd te wapenen door zijn boek toe te spitsen op 'de grootmeester van woord- en snarenspeel'. De eerstgenoemde, de woordkunstenaar Huygens, komt inderdaad uitvoerig aan de orde, de tweede wordt echter ondermaats behandeld. 'Over de muziek durf ik niets te zeggen' onthult de schrijver op pagina 213 zelfs: een ietwat merkwaardige bekentenis in een boek waaraan hijzelf de geciteerde titel gaf! Maar ook op Huygens' literaire activiteiten heeft hij een merkwaardige, verwrongen kijk. In zijn optiek is Constantijn zo vóór alles dichter, dat het dichten eigenlijk diens hoofdarbeid wordt. Daarachter verdwijnt Huygens' werk als secretaris en raadsheer der Oranjes voor een groot deel uit het zicht, evenals trouwens elke andere bezigheid. Constantijns belangstelling voor reukwaren en zijn interesse in zijn verzameling curiosa doet Smit bijvoorbeeld af als 'minder boeiend en in hoofdzaak van historisch belang' (149). Huygens' concentratie, in 1635/1636, op de architectuur en vooral op de bouw van zijn woonhuis aan het Haagse Plein, geeft onze auteur het lichte verwijt in de pen: 'Aan het schrijven van poëzie had hij blijkbaar geen grote behoefte' (189). En het meest geeft Smit zich bloot als hij meldt hoe Huygens 's nachts, of tijdens de legerverplaatsingen van Frederik Hendrik, in de schuit of te paard gedichtjes schreef: 'men vraagt zich af of hij ooit ontspannen was en tot zichzelf kon komen' (164). Maar wat was dichten voor Huygens eigenlijk? Dezelfde vraag kan men ook stellen inzake zijn musiceren of zijn beoefening van architectuur. Al deze activiteiten waren voor hem juist ontspanning naast zijn drukke ambtelijke bezigheden. De titels van zijn dichtbundels bewijzen dat: zijn eerste, van 1625, noemde hij *Otia*, ledige uren; zijn *Momenta Desultoria* (speelse ogenblikken) van 1644 noemde hijzelf invallen tussen het werk door; zijn *Korenbloemen* van 1658 ontleenden hun titel aan de overbodige, maar door hem gewaardeerde bloemenpracht tussen het nuttige graan. Wat Smit duidelijk vergeet, is dat Huygens een vrijetijdsdichter was; de 'werkelijke Huygens' toont hij ons dan ook in beperkte mate.

Ongetwijfeld leren we die 'werkelijke Huygens' ook niet kennen als we alleen Constantijns ambtelijke loopbaan bestuderen. Toch was het hard nodig dat deze vrijwel geheel verwaarloosde kant van onze man beschreven werd. Hofmans Utrechtse dissertatie vult deze leemte op. Het boek mist de pretentie, een volledige biografie te zijn. Het handelt over de dienaar der Oranjes, die streefde naar statusverhoging en die in zijn denken humanisme en calvinisme met elkaar poogde te verzoenen.

Hofman tekent Huygens als de zoon van niet onaanzienlijke Zuidnederlandse ouders, die de Hollandse regentenstand voor zich gesloten vond en bijgevolg via de Oranjes carrière moest maken. Die carrière kwam op gang toen Constantijn eerst als cliënt van François Aerssen van Sommelsdijck, zelf een beschermeling van Oranje, viermaal als secretaris van Staatse ambassades had opgetreden. Toch werd hij geen diplomaat, maar prinselijk kabinetssecretaris (1625) en lid van Oranjes raad (1630). In die functies bleef hij de Oranjes trouw, ook in de moeilijke jaren 1650-1672 toen de nadruk meer dan voorheen op zijn functie van voorzitter van de Nassause domeinraad lag. De gunsten van Oranje bleven, naast tegenwerking, niet uit, zodat hij zijn financiële draagkracht zag toenemen en hij in de visie van Hofman als een patriciër eindigde.

Hoewel Hofmans boek ons heel wat meer inzicht in Huygens' ambtelijk leven geeft, blijven er op essentiële punten toch wel wat vragen hangen. De verklaring, dat Constantijn geen bestuursfuncties kon verwerven vanwege zijn Zuidnederlandse afkomst, lijkt wel steekhoudend aan het begin van zijn loopbaan. Het is echter de vraag, of dit het enige argument was, en of ook de maatschappelijke status van zijn familie voor aansluiting bij het bestuurlijk patriciaat soms net niet hoog genoeg was. Uitlatingen van diverse personen wijzen daarop (28 en 64). Interessanter is wellicht het probleem waarom Huygens in zijn latere jaren buiten de ambten bleef, waarom hij niet tot het regentenpatriciaat opklom zoals bijvoorbeeld zijn patroon Aerssen — die hem trouwens in die richting trachtte te duwen. Het lijkt erop dat Huygens daarvoor in status te laag bleef, ook al werd hij steeds rijker, en dat hij ook de interesse in een politieke carrière miste. Opmerkelijk is in dit verband niet alleen het ontbreken van eigen politieke inzichten bij hem en de afwezigheid van elke ambitie om deel te hebben aan de beleidsbepaling, maar ook zijn nalaten van het zoeken van aansluiting bij het zittende patriciaat, bijvoorbeeld via huwelijken. Zijn eigen echtgenote, Suzanna van Baerle, was een Zuidnederlandse zonder verwanten in de Noordelijke regentenstand. Zijn naaste familieleden trouwden uitsluitend met leden van de groep der hogere ambtenaren van Oranje, Holland of generaliteit. Huygens en de zijnen lijken, met andere woorden, bewust te hebben gekozen voor nauwe relaties binnen een kleine ambtelijke elite in Den Haag. Als Hofman hem desondanks, vanwege zijn rijkdom, zijn verworven aanzien en zijn van de adel afgekeken leefwijze, toch tot het patriciaat wil rekenen, dan kan hij ten hoogste op een ambtenaren-patriciaat doelen. Maar deze nuancering maakt de auteur niet.

Ook inzake Huygens' religie is Hofman in zijn terminologieën niet expliciet genoeg. In een uitvoerig hoofdstuk tracht hij van zijn hoofdpersoon het 'kerkelijk en wereldbeschouwelijk denken' te schetsen, omdat dit aspect ook op diens ambtelijk handelen van directe invloed zou zijn geweest. In de volgende hoofdstukken blijkt van dit laatste echter weinig of niets. Het zou bijvoorbeeld denkbaar zijn geweest, Huygens' grote werklust toe te schrijven aan calvinistische 'innerweltliche Askese', maar dergelijke verbanden legt de auteur niet. Hij toont ons Constantijn als een vroom man in wiens denken een aantal typisch calvinistische trekken te zien zijn: de trits ellende-verlossing-

dankbaarheid bijvoorbeeld (84), of overpeinzingen over predestinatie (102). Maar daartegenover attendeert hij op Huygens' interesse in schone kunsten, in dansen en toneelspel, in filosofieën zoals die van Descartes, en op zijn afkeer van felheid en dogmatisme. Toch constateert Hofman dat een aantal gegevens de aanduiding van Huygens als contraremonstrant rechtvaardigen (102), terwijl hij hem elders een calvinist noemt aan wie 'het orthodoxe stempel' van Voetius ontbrak (92), en weer ergens anders een 'eclecticus' (122). De moeilijkheid is hier dat Hofman niet precies omschrijft wat hij onder 'contraremonstrants' en 'calvinistisch' verstaat. Het lijkt wel alsof hij het eerste synoniem beschouwt met 'sympathiserend met de Nadere Reformatie' en het tweede met 'behorend tot de publieke kerk'. Ditzelfde euvel vindt men overigens ook bij Smit, die bij Constantijn in diens jonge jaren een overtuiging bespeurt 'die voor de Contraremonstrantse leer absoluut onaanvaardbaar was' en die ook later in Huygens de leerling van Uytendogaert meent te herkennen (54-55); 'contraremonstrants' is hier: instemmend met de Dordtse leerregels. Bij beide schrijvers is, in meer of mindere mate, de neiging aanwezig om Constantijn in de hoek te plaatsen die hun sympathie heeft. Maar geen van beiden wijst erop, dat de zeventiende-eeuwers een groep gematigde leden van de publieke kerk onderkenden, die zij moderaten noemden of, zoals hun orthodoxe geloofsgenoten tijdens de Bestandstwisten deden, 'modderaers'. In menig opzicht vertoont Huygens juist moderate trekken.

Zo kan men in deze beide boeken stellig allerlei aspecten van Constantijn Huygens leren kennen, maar dient men rekening te houden met de al dan niet expliciet uitgesproken beperkingen. Bij Smit vindt men vooral de dichter, met vaart en sympathie beschreven, hoewel niet altijd even toegankelijk wegens het ontbreken van een personenregister. Bij Hofman treft men de ambtsdrager aan, op ietwat schoolse maar degelijke wijze geportretteerd. Beide boeken tonen duidelijk aan hoe moeilijk het is, een 'uomo universale' als Huygens zelfs maar in enkele van zijn kanten volstrekt te vatten.

S. Groenveld

L. A. Stone-Ferrier, *Images of Textiles. The Weave of Seventeenth-Century Dutch Art and Society* (Studies in the Fine Arts: Art Patronage VI; Ann Arbor: UMI Research Press, 1985, xviii + 285 biz., \$56,50, ISBN 0 8357 1605 8).

In hun beschouwingen beperken kunsthistorici zich in de regel tot formele stijlanalyses en iconografisch onderzoek. In dit verband vindt bijvoorbeeld de vraag naar de verborgen betekenis van schijnbaar slechts beschrijvende afbeeldingen doorgaans alleen beantwoording door verwijzingen naar bestaande gebruiken en vroegere tradities aangaande symbolische of allegorische voorstellingen. In hoeverre echter ook maatschappelijke factoren en achtergronden daaraan mede gestalte hebben gegeven is een vraag die kunsthistorici meestal niet stellen. Niet zo Linda Stone. Zij is uitdrukkelijk van mening dat de Hollandse beeldende kunsten in de zeventiende eeuw qua onderwerp en voorstelling ten nauwste verbonden waren met de samenleving als geheel. Het is een kijk op zaken die moeilijk valt te belichten aan de hand van een bepaald kunstenaar of de een of andere school. In eerste instantie was zij daarom van plan na te gaan hoe in zeventiende-eeuws Holland ambachten en beroepen uitbeelding vonden. Maar dat bleek te hoog gegrepen.